

DÜNYANI DƏYİŞƏN 11 Sentyabr Terroru

Məqalə 2001-ci il ABŞ-da törədilmiş terror aktının və onun nəticələrinin təhlilinə həsr olunmuşdur. Terror aktından sonra dünyada, əsasən də Yaxın Şərq regionunda cərəyan edən proseslər təhlil olunmuşdur. 11 sentyabr 2001-ci ildə Nyu-Yorkun məşhur “Əkiz göydələnləri”nin, həmçinin Vaşinqtonda Pentaqonun binasının terrorçuların hücumuna məruz qalması ilə dünyada yeni proseslər cərəyan etməyə başladı. Dünya siyasətində köklü dəyişikliklərə səbəb olan tarixi hadisələr 17 il öncə baş verənlərə yenidən nəzər yetirməyi zəruri edir. Məqalədə həmçinin 2001-ci il terror aktının baş vermə amı, terror aktının ABŞ-ın ictimai həyatına, iqtisadiyyatına mənfi təsiri kimi məsələlərə də toxunulmuşdur.

Müasir dövrdə terror fəaliyyəti dövlət sərhədlərini tanımadan beynəlxalq terror mərkəzləri və təşkilatları ilə sıx əlaqədə öz fəaliyyətini genişləndirməkdədir. Terrorizm latın sözü olan “terror” sözündən götürülüb, tərcüməsi qorxu, vahimə deməkdir. XX əsrin sonlarından təhlükəsizlik problemləri günbəgün dövlətlərarası əlaqələr və tərkisilah tematikası həddindən artıq genişlənməkdədir. Terrorizm zamanımızın ən ciddi problemidir. O, nəinki XX əsrin sonları XXI əsrin əvvəllərində daha da kəskinləşmiş, hətta dünya təhlükəsizliyinə əsas təhdid rolunu oynamağa başlamışdır [1, s. 181].

Terrorizm haqqında birmənalı tərif mövcud olmasa da, əksər mütəxəssislərin gəldiyi qənaət budur ki, o, siyasi, dini, ideoloji, iqtisadi məqsədlərə çatmaq üçün qeyri-qanuni zorun və gücün tətbiq olunması formasıdır. Terrorizm ekstremizmin təzahürlərindən biridir, lakin ekstremizmin digər formalarından onunla fərqlənir ki, terrorizmin bütün təzahürləri bir qayda olaraq hüquqa ziddir. Qlobal təhlükə kimi terrorizm müasir dövrdə diqqət mərkəzindədir. Amerika Birləşmiş Ştatlarında baş verən 11 sentyabr terror aktı da bir daha sübut etdi ki, terror qaçılmaz bir fəlakətdir [2].

ABŞ, 2001-ci il, 11 sentyabr..... Bu tarixdə dünya silkələndi. “Əl-Qaidə” terror təşkilatının rəhbəri, terrorçu Üsamə bin Laden dünyanın super dövləti olan Amerika Birləşmiş Ştatlarında terror aktının müəllifi kimi beynəlxalq medianın zirvəsini fəth etdi. Ümumi şəkildə demək olar ki, ölüm, xəsarət və maddi ziyan görə Nyu-Yorkdakı 11 sentyabr hadisələri terror aktları arasında “şəriksiz lider”dir. Bu terror aktı nəticəsində 4000-ə yaxın nəfər həlak oldu, 6000 nəfər müxtəlif dərəcəli bədən xəsarəti aldı. Dəymiş maddi ziyan isə 100 milyonlarla dollarla ölçülür. Təkcə Ümumdünya Ticarət Mərkəzinin partladılması nəticəsində Nyu-York şəhər iqtisadiyyatına 95 milyard dollar həcmində ziyan dəymiş, 83 min insan iş yerini itirmişdir. Əkiz qüllələrin dağıntılarının təmizlənməsi isə 8 aydan çox vaxt apardı. Həmin gün ABŞ tarixinə ən irimiqyaslı terror aktı kimi düşdü.

Terror aktının təfərrüatlarına nəzər yetirdikdə görmək olar ki, yerli vaxtla saat 08:46-da “American Airlines” (Amerika hava yolları) şirkətinə məxsus səmşin təyyarəsi Nyu-Yorkda yerləşən Dünya Ticarət Mərkəzinin Şimal qülləsinə çırpıldı. Digər təyyarə isə 09:03 radələrində Cənub qülləsinə hədəf aldı. Binaların aşmasına səbəb isə baş vermiş güclü yanğınlar idi. “77 American Airlines” təyyarəsi isə Vaşinqtonda yerləşən Pentaqon binasına yönəldilmişdi. Eyni zamanda, “93 United Airlines” təyyarəsi Pensilvaniya ştatında yerə çırpılmışdı. Güman edilir ki, həmin təyyarə Kapi-toliy binasına tərəf yönəldilmişdi. Lakin təyyarədəki səmşinlər və heyət üzvləri tərəfindən müqavimətlə qarşılaşan terrorçular təyyarəni yerə yönəltməyə üstünlük vermişdilər. “Boeing 757” tipli təyyarə isə Pitsburq şəhərindən 80 mil məsafədə yerə düşdü.

11 sentyabr terror hadisəsinin amerikalılar üzərində çox ağır izləri qaldı. Terror aktı ABŞ-ın həm iqtisadiyyatına, həm də turizm sahəsinin inkişafına maneə oldu. Bu hücumlar Amerika və dünya bazarına əhəmiyyətli dərəcədə təsir etdi. Nyu-York məzənnə fondu (NYMF) və Amerika Məzənnə fondu sentyabrın 11-də açılmadı və sentyabrın 17-dək qapalı qaldı. Məzənnə fondu yenidən açıl-

landa isə səhm bazarı 71%-dən 8921-ə endi. Bu isə öz növbəsində, bir gündə qeydə alınan ən böyük enmə idi.

11 sentyabr hadisələrindən dərhal sonra ABŞ terrorçulara qarşı müharibə elan etdi və beynəlxalq alyansın yaradılması yönündə fəaliyyətə başladı. ABŞ prezidenti Corc Buşun dediyi “bizimlə olmayan onlardır” fikri antiterror koalisiyasının tez bir zamanda formalaşmasına böyük təsir göstərdi. Dünyanın əksər dövlətləri ABŞ-ın antiterror siyasətini dəstəklədiklərini bəyan etdilər və öz köməklərini təklif etdilər. Antiterror koalisiyasına hətta Rusiya da qoşuldu. İlk öncə 2001-ci ilin oktyabr ayının 7-də ABŞ və Böyük Britaniya Əfqanıstanda hərbi əməliyyatlara başladı. Bu əməliyyatlar daxili müharibələrdən cana doymuş Əfqanıstanda yeni müharibə ocağının yaranmasına təkan verdi. ABŞ və Britaniyanın həyata keçirdiyi əməliyyatlar terror aktında ittiham olunan “Əl-Qaidə” təşkilatına və onları dəstək olan “Taliban” hərəkatına qarşı yönəlmişdi. İlk hədəf kimi Əfqanıstanın seçilməsinin əsas səbəbi Taliban rejiminin əsas məskəninin Əfqanıstan olmasıdır. Talibçilər 1996-cı ildə Əfqanıstanda hərbi yolla siyasi hakimiyyətə gətirilmişdir. Həmin dövrdə “Əl-Qaidə” təşkilatı və üzvləri Əfqanıstanda məskunlaşmışdı. Digər səbəblərdən biri də Əfqanıstan kimi, strateji əhəmiyyətli bir ölkəni nəzarət altında saxlamaq idi. Çünki ABŞ Əfqanıstanın ələ keçirilməsi ilə Rusiya və Çin kimi böyük dövlətlərin sərhədlərində məntəqə əldə etmiş olurdu. Hələ 11 sentyabr hadisələrindən əvvəl Keniya və Nigeriyada yerləşən ABŞ səfirliklərində partlayışların törədilməsi, Səudiyyə Ərəbistanındakı ABŞ hərbi bazasının partladılması kimi terror aktları da bu təşkilatın adı ilə əlaqələndirilirdi. Amerika bu hadisələrdən sui-istifadə edərək hadisədən 1 ay keçməmiş Əfqanıstanı işğal etdi. “Əl-Qaidə” lideri Üsəma bin Laden əməliyyatlardan 10 il sonra 2011-ci ildə öldürüldü. Əfqanıstanda Taliban rejimi devrildi. Ancaq buna baxmayaraq hələ də ABŞ və NATO qoşunları Əfqanıstanda əməliyyatları davam etdirir. ABŞ təkcə Əfqanıstan müharibəsində hərbi əməliyyatlara 700 milyard dollara yaxın vəsait xərclədi.

Daha sonra isə olan hadisələrlə heç bir əlaqəsi olmayan İraqı işğal etdi. Ancaq ABŞ-ın İraqa müdaxiləsi digər dünya dövlətlərinin narazılığına səbəb oldu. Artıq dövlətlər başa düşürdü ki, ABŞ-ın İraqa müdaxiləsi terrora qarşı mübarizə adı altında əslində digər məqsədlərin reallaşdırılması idi. İraqa müdaxilədə ABŞ-a yalnız ənənəvi müttəfiqi İngiltərə və İspaniya dövləti dəstək verdi. İraqa müdaxilə üçün əsas bəhanə kimi guya İraq dövlətinin terrora dəstək verməsi və Səddam Hüseynin kütləvi qırğın silahlarına malik olması göstərildi. 2003-cü ildə İraqın paytaxtı Bağdad işğal edildi. Səddam Hüseyn beynəlxalq qanun və konvensiyalara uyğun olmayan şəkildə mühakimə olunaraq edam edildi. Ancaq İraqın kütləvi qırğın silahlarının varlığı sübuta yetirilmədi. Nəticədə sadəcə İraqda 200 mindən artıq sivil insan qanına qəltan edildi. ABŞ təkcə İraq müharibəsində 4500-ə yaxın hərbiçisini itirdi. ABŞ 2011-ci ildə ordusunu İraqdan çıxardı. Ancaq ölkə bu gün də sakitliyə qovuşmadı. ABŞ-ın 2001-ci ildən terrorla mübarizə üçün həyata keçirdiyi əməliyyatlar nəinki ciddi effekt verdi, hətta müdaxilə etdiyi bölgələrdə uzun illərdən bəri davam edən qeyri-sabitlik, mütəmadi baş verən terror aktları və s. 10 ildən artıq aparılan əməliyyatların heç bir nəticə vermədiyini göstərir. Daha sonra ABŞ terrora şübhəli bildiyi müsəlmanlara MKİ-nin (Mərkəzi Kəşfiyyat İdarəsi) gizli həbsxanalarında, İraqdakı Əbu Qureyb, Kubadakı Quantanamo kimi həbsxanalarda ağılasığmaz işgəncələr verdi. Bundan sonra Vaşinqtonun xüsusi xidmət orqanları müttəfiqlərindən tutmuş rəqiblərinə kimi hamını dinləməyə başladı.

2001-ci il 11 sentyabr hadisələrindən sonra müsəlman əhaliyə qarşı təqiblər daha da artdı. “İslamofobiya” anlayışı gündəmə gəldi. Məlum hadisələrdən sonra artıq qərb əhalisində müsəlmanlara qarşı qorxu və nifrət hissi yaranmağa başladı. Bu hadisələri əlində bayraq edən Vaşinqton, ölkə daxilində müsəlman vətəndaşların hüquqlarına çox sərt məhdudiyyətlər qoydu.

Terror hadisəsindən sonra yaxın şərqilər və yaxın şərqilərə bənzəyən digər insanlara qarşı hücum və nifrət zəminində baş vermiş cinayət hadisələrinin sayı da artdı. Məsələn, sixlərə qarşı baş verən hücumlar buna bariz nümunədir. Çünki six kişiləri ənənəvi olaraq türban geyinirlər, bu da Birləşmiş Ştatlarda bir qayda olaraq müsəlmanlarla əlaqələndirilən bir əlamət sayılır. İstər hind məbədinin partladılması, insanlara qarşı hücum və təhqirlər, istərsə də məscid və digər dini binalara olunan hücumlar bu terrorun nəticəsi idi. Sentyabrın 15-də Balbir Sinq Sodhinin qətlə yetirilməsi

amerikalıların qəzəbinin və intiqamının sübutu idi. Balbir Sinq Sodhi güllələnmişdi, ancaq o da digərləri kimi müsəlman zənn edilən six idi [4].

Ümumiyyətlə, 2001-ci il 11 sentyabr hadisələri ilə başlanan ABŞ-ın terrora qarşı mübarizəsi hələ də digər cəbhələrdə davam edir. Bunun ağır nəticəsini ödəyənlər isə Yaxın Şərq ölkələrinin sadə vətəndaşlarıdır. Uzun illər müharibə meydanı olan, müxtəlif böyük dövlətlərin gizli maraq zonasına çevrilən Əfqanıstan, İraq kimi müharibə yaşamış dövlətlərin və vətəndaşlarının yaralarını sağaltmaq üçün hələ uzun illər lazım olacaq.

Açar sözlər: terror, ABŞ, əkiz binalar, 11 sentyabr, Pentaqon, Əl-Qaida

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Həmidov S.S. Beynəlxalq təhlükəsizlik. Bakı: Mütərcim, 2017, 728 s.
2. Həsənov A.İ. Beynəlxalq terrorizm. Bakı: Əbilov, Zeynalov və oğulları, 2003, 588 s.
3. https://az.wikipedia.org/wiki/11_sentyabr_terror_aktlar%C4%B1
4. <http://www.kaspi.az/az/az/dunyanin-deyisildi-gun-11-sentyabr/>
5. <https://news.milli.az/world/368314.html>
6. <https://www.ntv.com.tr/dunya/tarihi-degistiren-gun-11-eylulun-uzerinden-16-yil-gecti,ptwz83RfBkagbVG2JbZEEg>

Нармин Асгарли

СОБЫТИЯ 11 СЕНТЯБРЯ, ИЗМЕНИВШИЙ МИР

Резюме

Статья посвящена террористическому акту, совершенному США организацией “Аль-Каида” 11 сентября 2001 года, который создал новый геополитический век в мировой истории. В результате событий, произошедших 11 сентября, внешняя политика США радикально изменилась. Именно они стали причиной объявления Америкой борьбы с международным терроризмом основным направлением ее внешнеполитического курса. После террористического акта операции, проведенные антитеррористической коалицией в Афганистане и Ираке, не обвенчались успехом, наоборот, послужили началом новых войн.

Ключевые слова: террор, США, близнецы, 11 сентября, Пентагон, Аль Каида

Narmin Asgarli

SEPTEMBER 11TH, WORLD CHANGE

Summay

The article is devoted to the terror act committed the USA by the Al-Qaeda organization on September 11, 2001 created a new geopolitical century in the world history. As a result, the acts of September 11th have caused a radical change in the foreign policy of the USA. After these events, the USA has proclaimed the struggle with international terrorism as the main the direction of its foreign policy course. After the terror act, the operations conducted in Afghanistan and Iraq by an antiterrorist coalition have not brought peace, on the contrary, they have caused the beginning of new wars.

Keywords: terror, USA, twin buildings, September 11, The Pentagon, Al-Qaeda